अध्याय 37

चावडीको समारोह

यो अध्यायमा म केही थोरै मात्रै वेदान्तिक विषयहरू उपर प्रारम्भिक दृष्टिले समालोचना गरेर चावडीको भव्य समारोहको वर्णन गर्नेछु।

प्रारम्भ

जीवन अनुरूपकै अवर्णनीय गति र कर्महरूको कार्यक्रमले पनि निरन्तरता लिने श्री साई धन्य हुनुहुन्छ। कहिले त वहाँ सम्पूर्ण सांसारिक कार्यहरू गरे पनि तिनमा लिप्त नरहने कर्मकाण्डी जस्तो देखिनुहुन्थ्यो। भने कहिले आत्मज्ञानमा नै डुबिरहनुहुन्थ्यो। कहिले वहाँ अनेकौं काम गर्दा-गर्दै पनि ती कामले नबाँधिएको जस्तो भएर नै रहनुहुन्थ्यो। हुन त कहिले कहिले पूरै निस्त्रिय (काम नगर्ने) जस्तो देखिनुहुन्थ्यो तापनि वहाँ अल्छी हुनु हुन्नथ्यो। प्रशान्त महासागर जस्तै सदैव जागरूक भएर पनि वहाँ गंभीर प्रशान्त र स्थिर देखिनुहुन्थ्यो। वहाँको प्रकशति (स्वभाव) को वर्णन त आफ्नो सामर्थ्य भन्दा परको कुरा छ।

वहाँ बाल बह्मचारी हुनुहुन्थ्यो भन्ने कुरा सबैलाई थाहै छ। वहाँ सदैव, पुरूषहरूलाई दाजुभाइ तथा स्त्री जातिलाई आमा या दिदी बहिनी जस्तै सम्झिनुहुन्थ्यो। वहाँको संगतबाट मलाई जुन अनुपम ज्ञानको प्राप्ति भएको छ त्यसको विस्मशति मरणकालसम्म हुन नजाओस् यही श्री चरणमा मेरो विनम्र प्रार्थना छ। म समस्त प्राणीमा ईश्वरको नै दर्शन गरौं र नामस्मरणको रसको अनुभव गर्दै म वहाँको मोहनाश गर्ने चरणको एकत्वरूपले सेवा गर्दैरहुँ। यही मेरो आकांक्षा (प्रबल इच्छा) छ।

हेमाडपंतले आफ्नो दृष्टिकोणद्वारा आवश्यकतानुसार वेदान्तको विवरण दिएर चावडीको समारोहको वर्णन तल लेखिए बमोजिम गरेका छन्।

चावडीको समारोह

बाबाको सुत्ने ठाउँको वर्णन पहिले नै भैसकेको छ। वहाँ एक दिन मसजिदमा र अर्को दिन चावडीमा विश्राम गर्ने गर्नुहुन्थ्यो। यो कार्यक्रम वहाँको महासमाधिसम्म चलिरह्यो। भक्तहरूले चावडीमा नियमित रूपले वहाँको पूजा आजा 10 डिसेम्बर, 1909 देखि आरम्भ गर्न थालेथे।

अब वहाँका चरणकमलको ध्यान गरेर म चावडीको समारोहको वर्णन गर्दछु।

यो दृश्य यस्तो मनमोहित पार्ने थियो कि देख्ने मान्छे रोकिएर बस्दथ्यो र आफूलाई नै बिर्सेर यो दृश्य कहिल्यै मेरो आँखाबाट नहटोस् भन्ने प्रबल इच्छा गर्दथ्यो। चावडीमा विश्राम गर्ने वहाँको नियमित रात आउनासाथ त्यो रातमा भक्तहरूको ठूलो भीड मसजिदको सभा-मण्डपमा जम्मा भएर घण्टौंसम्म भजन गर्ने गर्दथे। त्यो मण्डपको एकातिर राम्रोसँग सजाइएको रथ राखिएको हुन्थ्यो र अर्कोतर्फ तुलसीको बगैंचा नै थियो। सारा रसिक मानिसहरूको सभा-मण्डपमा ताल, चितलिस, करताल, मृदंग, खंजरी (खैंचडी) र ढोल आदि नाना प्रकारका बाजा लिएर भजन गर्न आरम्भ गर्दथे। यी सबै भजनमा आनन्द लिने भक्तहरूलाई चुम्बक झैं खिच्ने त श्री साईबाबा है हुनुहुन्थ्यो।

मसजिदको आँगनमा हेर्नोस् त भक्त-गण ठूलो उमंग (खुशी) का साथ नाना प्रकारका मडल-कार्य सम्पन्न गर्न संलग्न थिए। कोही तोरण बाँधेर बत्ती बालिरहेका थिए भने कोही पालकी र रथलाई सिंगारेर निशान आदि हातमा लिइराखेका थिए। कहीं-कहीं श्री साईबाबाको जयजयकारले आकाशमण्डल गुञ्जिरहेको थियो। धेरै बत्तीहरूको प्रकाशबाट जगमगाइरहेको मसजिद मानौं आज मडलदायिनी दीपावली स्वयं शिरडीमा आएर विराजित हुन गएकी

जस्तो लाग्दथ्यो। मसजिदको बाहिर नजर लगाउँदा ढोकामा श्रीसाईबाबाको पूरारूपले राम्रोसँग सजाइएको घोडा श्यामसुन्दर खडा थियो।

श्री साईबाबा आफ्नो गद्दीमा शान्त मुद्रामा विराजमान भैरहनु भएको अवस्थामा भक्तमण्डली सहित तात्या पाटीलले आएर वहाँलाई तैयार हुने सूचना दिँदै उठ्नलाई सहायता गरे। बाबा सधैंको झैं नै आफ्नो उही कफनी पहिरेर बगलमा छडी दबाएर चिलिम र तमाखु साथैमा लिई काँधमा एउटा कपडा हालेर हिँड्न तयार हुनुभयो। अनि तात्या पाटीलले वहाँको शिरमा एउटा सुनौला जरीको दोसल्ला राखिदिए।

यसपछि स्वयं बाबाले धूनीलाई बलेकै रूपमा राख्नाको लागि त्यसमा केही दाउरा होली धूनीको नजिकको बत्तीलाई बायाँ हातले निभाएर चावडीतिर प्रस्थान गर्नुभयो। अब नाना प्रकारका बाजा बज्न आरम्भ भए र तिनबाट थरीथरीका स्वर निक्लन लागे। अगाडि रंगी-बिरंगी आतशबाजी हुनलाग्यो र नर-नारी थरीथीको बाजा बजाएर वहाँको कीर्तिको भजन गाउँदै अगि-अगि हिंड्न लागे। कोही आनन्द विभोर भएर नाच्न लागे भने कोही-अनेक प्रकारका ध्वज र निशान लिएर हिँड्न लागे।

बाबाले मसजिदको सिँढीमा आफ्नो पाउ राख्नासाथ भालदार (युनिफर्म लगाएको पछि हिँड्ने सेवक) ले जोडदार स्वरमा वहाँको प्रस्थानको सूचना दियो। दुबैतिर नै मानिसहरू चमर लिएर खडा भएर वहाँलाई पंखा हम्कन लागे। अनिपछि टाढासम्म विछ्याइएको कपडा माथिबाट समारोह अगाडि बढ्न लाग्यो। तात्या पाटीलले वहाँको बायाँ तथा म्हालसापतिले वहाँको दायाँ हात समातेर अनि त्यस्तै बापू साहेब जोगले वहाँको पछि छाता लिएर हिँड्न थाले। यिनीहरूको अगि-अगि पूरा सुसज्जित घोडा श्यामसुन्दर हिँडिरहेथ्यो र उसको पछाडि भजन मण्डली तथा भक्तहरूको समूह बाजाहरूको ध्वनिसँगै आकाशलाई नै गुञ्जायमान हुनेगरी हरि तथा साईनामको ध्वनि उच्चारण गर्दै हिँडिरहेका थिए।

अब समारोह चावडीको कुनामा पुग्यो र सारा मानिसको समूह अत्यन्त आनन्दित तथा प्रसन्न देखिन लाग्यो। जब बाबा कुनामा पुगेर चावडीको अगाडि खडा हुनुभयो, त्यसबखत वहाँको मुखमण्डलको स्वर्गीय कान्ति बडो अनौठो जस्तो हुन लाग्यो। मानौं अरूणोदयको समयमा बाल सूर्य क्षितिजमा उदाइरहेका हुन् कि भने जस्तो लाग्यो। उत्तरतर्फ मुख फर्काएर वहाँ कोही कसैको आगमनको प्रतीक्षा गरिरहेको जस्तो देखिने मुद्रामा खडा हुनुभयो। बाजा पहिले झै नै बजिरहे र वहाँले थोरैबेरसम्म आफ्नो दाहिनेहात माथि तल गरी उठाइरहनु भयो। बाजा बजाउनेहरूले बडो जोरसँग बाजा बजाउन लागे। अनि यसै समयमा काका साहेब दीक्षित अबीर र फूल चाँदीको थालीमा लिएर अगाडि आए र बाबा माथि फल र अबीरको वर्षा गर्न लागे। बाबाको मुखण्डलमा रातो कान्ति जगमगाउन लाग्यो। सबैजना तृप्त हृदय भई त्यो रस-माधुर्यको स्वाद लिन लागे। यो मनमोहित पार्ने दृश्य र मौकाको वर्णन शब्दहरूमा गर्न कलमले सक्तैन। भाव-विभोर भएर भक्त म्हालसापति त मधुर नृत्यु गर्न लागे। तर बाबाको अविचलित एकाग्रता देखेर सबै भक्तहरूलाई ठूलो आश्चर्य हुनलाग्यो। एक हातमा लालटिन लिएका तात्या पाटील बाबाको बायाँ र आभूषण (गहना) लिएका म्हालसापति दायाँपटिट हिँडे। हेर्नोस् त कस्तो सुन्दर समारोहको शोभा तथा भक्तिको दर्शन भइरहेछ। यो दृश्यको झाँकी हेर्न नै हजारौं नरनारी, के धनी, के गरीब, सबै त्यहाँ जम्मा भएका थिए।

अब बाबा बिस्तारै चालले अगि बढ्न लाग्नुभयो र वहाँको दुबैतर्फ भक्तगण भक्तिभावसहित सँग-सँगै हिँड्न लागे र चारैतिर प्रसन्नताको वातावरण देखिन लाग्यो। सम्पूर्ण वायुमण्डल पनि खुशीले लठ्ठ भयो र यसरी समारोह चावडी पुग्यो। अब त्यस्तो दश्श्य भविष्यमा कसैले देख्न सक्ने छैन। अब त केवल त्यसको सम्झना गरेर आँखा अगाडि त्यो सुन्दर अतीत (बितेको समय) को कल्पनाले आफ्नो हृदयको प्यास शान्त गर्नुपर्ने छ।

चावडीको सजावट ज्यादै राम्रोसँग गरिएको थियो। ज्यादै असल सेतो चँदुवा, ऐनाहरू र थरीथरीका ग्यास बत्ती जडिएका थिए। चावडी पुगेपछि तात्या पाटील अगाडि बढेर आसन छियाएर तकियाको आफ्नो अडेस लगाएर उनले बाबालाई बसाए। अनि वहाँलाई एउटा

असल अगरखा (लामोबन्द मर्दाना लुगा) पैराए र भक्तहरूले नाना प्रकारले वहाँको पूजा गरे। वहाँलाई सुनको मुकुट लगाइयो र त्यस्तै फूल र जवाहिरातका माला वहाँका गलामा पहिराइए। अनि त्यस्तै निदारमा कस्तूरीको वैष्णवी तिलक तथा बिचमा बिन्दी (थोप्लो) लगाएर धेरै बेरसम्म उहाँलाई आँखा नचिम्लिएर नै हेरीरहे। वहाँको शिरको कपडा बदलि दिइयो र त्यसलाई माथि नै उठाएर राखियो। किनभने कहीं त्यसलाई फँकि पो दिनुहुन्छ कि भनी सबैजना ससंकित थिए। तर बाबा त अन्तर्यामी हुनुहुन्थ्यो। वहाँले भक्तहरूलाई उनीहरूको इच्छानुसारै पूजा गर्न दिनुभयो। यी आभूषण (गहना) ले सुसज्जित भएपछि त वहाँको शोभा वर्णन गर्न नै नसकिने थियो।

नाना साहेब निमोणकरले बिचमा एउटा झुण्डिएको छडी भएको गोलाकारको एउटा सुन्दर छाता ओढाए। बापू साहेब जोगले एउटा सुन्दर चाँदीको थालीमा पाउ पखालेर अर्घ्य दिएपछि उत्तम विधिले वहाँको पूजा, आजा गरी वहाँका हातमा चन्दन लगाएर पानको बिडा दिए। अनि वहाँलाई आसनमा राम्रोसँग बसालेर तात्या पाटील तथा अरू सब भक्तगणले वहाँका श्री चरणमा आफ्नो शिर झुकाएर ढोगे। जब उहाँ तकियाको अडेस लगाएर बस्नुभयो अनि भक्तगणले दुबैतिरबाट चमर न पंखा डोलाउन-हम्कन लागे।

शामाले चिलिम तयार गरेर तात्या पाटीललाई दिए। उनले एक सर्को लगाई चिलिम धपक्क सल्काएर बाबालाई खान दिए। वहाँले तमाखु खाएपछि फेरि त्यो चिलिम भक्त म्हालसापतिलाई र त्यसपछि अरू सँबै भक्तहरूलाई दिइयो। धन्य हो त्यो निर्जीव (प्राण नभएको) चिलिम कत्रो! ठूलो तप हो त्यसको जसले कुमालेद्वारा पहिले चक्रमा घुमाइने, घाममा सुकाइने र त्यसपछि आगोमा पोल्ने आदि जस्तो अनेकौं संस्कार पायो। सुकाइने र त्यसपछि आगोमा पोल्ने आदि जस्तो अनेकौं संस्कार पायो। अनि उसलाई बाबाको कर-स्पर्श (हातको छुवाइ) र चुम्बन (म्वाई) को सौभाग्य पनि प्राप्त भयो।

जब यी सब कार्य समाप्त भए अनि भक्तगणले बाबालाई फूलको मालाले भरिपूर्ण गरेर सुगन्धित फूलका झुप्पा पनि वहाँलाई चढाए। बाबा त वैराग्यको पूर्ण अवतार नै हुनुहुन्थ्यो।

वहाँ ती हीरा-जवाहरात र फूलका माला तथा यसप्रकारको सजधजमा कहिले अभिरूचि लिने खाले हुनुहुन्थ्यो र? तर भक्तहरूको सच्चा प्रेमवशको कारणले नै उनीहरूको इच्छानुसार पूजा गर्नुमा वहाँले कुनै आपत्ति उठाउनु भएन।

अन्तमा मांगलिक (मंगलपूर्ण) स्वरमा बाजा बज्न लागे र बापूसाहेब जोगले बाबाको विधिपूर्वकको आरती गरे। आरती समाप्त भएपछि भक्तहरूले बाबलाई ढोभे र वहाँको आज्ञा लिएर सबै एक-एक गरी आ-आफ्ना घर फर्कन लागे। अनि तात्या पाटीलले वहाँलाई तमाखु ख्वाएर गुलाबजल अत्तर इत्यादि लगाए। फेरि बिदा हुने समयमा एउटा गुलाबको फूल चढाए। अनि बाबाले प्रेम-पूर्वक भन्न लाग्नुभयो, "तात्या मेरो हेरविचार राम्ररी गरे। तिमीलाई घर जानुछ भने जाऊ, तर रातमा कहिलेकाहीं आएर मलाई पनि हेर्नू।" अनि स्वीकारात्मक उत्तर दिएर तात्या पाटील चावडीबाट आफ्नै घरतर्फ हिँडे। त्यसपछि बाबाले धैरै-धैरै तन्ना छियाएर स्वयं आफ्ना बिछ्यौना लगाई विश्राम गर्नुभयो।

अब हामी पनि विश्राम गरौं। साथै यो अध्याय समाप्त गर्न लागेको म पाठकहरूसँग प्रार्थना गर्दछु कि हरएक दिन सुत्नुभन्दा अगाडि श्री साईबाबा र चावडीको समारोहको ध्यान अवश्य गर्ने गर्नोस्।

श्री सद्गुरू साईनाथमा अर्पण होओस्।

मंगल होओस्।।

अध्याय 38

बाबाको हंडी, नानासहेबद्वारा देव-
मूर्तिको उपेक्षा (अवहेलना),
नैवेद्यवितरण, महीको प्रसाद।

प्रस्तावना

गएको अध्यायमा समारोहको वर्णन गरिएको छ। अब यो अध्यायमा बाबाको हंडी तथा केही अरू विषयहरूको वर्णन हुनेछ।

हे सद्‌गुरू साई। हजूर धन्य हो। म हजूरलाई ढोग्दछु। हजूरले विश्वलाई नै सुख पुऱ्याउनु भएको छ र भक्तहरूलाइ कल्याण गर्नु भएको छ। हजूर उदार हृदयको हुनुहुन्छ। जो भक्तगणले हजूरका अभय चरण कमलहरूमा आफूलाई समर्पित गर्दछन्, तिनीहरूलाई हजूरले सदैव रक्षा गरी उद्वार गर्ने गर्नुहुन्छ। भक्तहरूको कल्याण र रक्षाको लागि नै हजूरले अवतार लिनुहुन्छ। ब्रहमको साँचोमा शुद्व आत्मारूपी द्रव्य ढालियो र त्यसबाट ढलेर जो मूर्ति निक्ल्यो त्यही सन्तको सन्त श्री साईबाबा हो। यो जीवनका सम्पूर्ण कार्यहरू नाशवान् हुन् भन्ने जानेर नै वहाँले भक्तहरूलाई निष्काम र मुक्त बनाउनु भयो।

बाबाको हंडी

मानव धर्म-शास्त्रमा बेग्ला-बेग्लै युगको लागि बेग्ला-बेग्लै साधनाहरूको उल्लेख गरिएको छ। सत्य युगमा तप, त्रेतामा ज्ञान, द्वापरमा यज्ञ र कलियुगमा दानको विशेष माहात्म्य छ। सबै प्रकारको दानमा अन्नदान श्रेष्ठ छ। मध्याह्नको समयमा हामीलाई भोजन प्राप्त भएन भने हामी विचलित हुन जान्छौं। यस्तै नै स्थिति अरू प्राणीहरूको अनुभव गरेर